

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Kláry Trskové

“Překonání zvnitřněného rasového útlaku: způsoby reprezentace v africké lusofonní psané próze”

předkládané v roce 2024 na Ústavu románských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

I. Stručná charakteristika práce

Nosným tématem předložené disertační práce je zvnitřnění rasového útlaku v afrických portugalsky psaných literaturách, možnosti jeho překonání a způsoby reprezentace. Detailní teoreticko-metodologická a kontextová část zahrnuje úvod, který je současně vytyčením a popisem literárněvědné oblasti a nástrojů (s. 8-21), kapitolu s historicko-politickým nástínem situace v afrických lusofonních zemích (s. 22-39) a kapitolu o problematice rasového útlaku a zvnitřnění (s. 40-49). V jednotlivých analýzách zvolených děl (s. 50-109) jsou využity nástroje postklasické naratologie (zejména funkce vypravěče, postavy a fokalizace), které jsou vztaženy k optice postkoloniální, dekoloniální a feministické. Korpus tvoří prózy současných afrických autorů píšících portugalsky: *Kreolský národ: Tajná korespondence Fradika Mendese* (Nação crioula: A correspondência secreta de Fradique Mendes, 1997) Josého Eduarda Agualusy, *Lévelengué: Gabrielina léta* (Lévelengué – As granvas de Gabriela, 2005) Rafaela Branca, *Návrat* (O retorno, 2011) Dulce Marii Cardosoové, *Ženy z popela* (Mulheres de cinza, 2015) a *Pětazinkátého* (Vinte e zinco, 1999) Mii Couta, *Ikarův sen* (O sonho de Ícaro, 2019) Onestalda Gonçalvesové, *Větry apokalypsy* (Ventos do apocalipse, 1993) Pauliny Chizianeové, *Ualalapi* (1987) a *Ti, kteří přežili noc* (Os sobreviventes da noite, 2005) Ungulaniho Ba Ka Khosy, *Sousedé* (Neighbours, 1995) Lílii Mompléové, *Ostrov mulatů* (A ilha dos mulatos, 2020) Sérgia Raimunda, „Příběh o zloději a papouškovi“ („Do ladrão e do papagaio“ In *Luuanda*, 1964) Josého Luandina Vieiry a *Poslední tragédie* (A última tragédia, 1995) Abdulaie Sily. Bohatý korpus je navíc pro srovnání doplněn o novelu *Vdova* (Nga Mutúri, 1882) Alfreda Troniho. V analýzách vhodně zasazených do politicko-společenského rámce autorka práce rozebírá různé podoby ztvárnění rasového útlaku a zvnitřnění (přítomnost rasového útlaku a zvnitřnění v subjektu, představy o „rasovém vývoji“, vědomá či nevědomá asimilace, odstranění rasového útlaku po generační obměně).

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce je systematická, vhodně členěná, adekvátně tematicky i metodologicky vymezená, analýzy jsou průkazné a velmi dobře zpracované. Celkově je práce velmi originální a podnětná hned z několika důvodů, především:

1. Autorka práce si za předmět bádání zvolila velmi aktuální téma, které dokázala zpracovat na základě obdivuhodné orientace ve všech afrických literaturách v portugalském jazyce. Velkým přínosem jsou kromě sečtělosti a odborné znalosti afrických lusofonních literatur (v historickém kontextu i v současnosti) autorčiny osobní zkušenosti, obeznámenost s místními poměry a výzkum v terénu.

2. V rozborech autorka práce prokázala schopnost pracovat s naratologickými nástroji (vypravěčská perspektiva, teorie postavy) a vhodně je provázat s kulturně-ideovými hledisky, která jsou pro práci s africkými literaturami relevantní. Rozbory vhodně zasazuje do společensko-politického rámce. V analýzách se neomezuje na synchronní perspektivu, ve vhodných případech využívá diachronní pohled. Argumentace je přesvědčivá a dobře formulovaná.

3. Vynikající korpus: v práci jsou zastoupeny všechny africké lusofonní literatury (Angoly, Mosambiku, Guineje-Bissau, Svatého Tomáše a Princova ostrova a Kapverdských ostrovů) a různé generace (od Luandina Vieiry až po nejmadší generaci zastoupenou Sérgiem Raimundem).

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Předložená práce je přehledně členěna, argumentace je ve všech částech plynulá, logická, odpovídající výzkumnému záměru. Po vizuální a formální stránce práce nevykazuje nedostatky.

Originalita a obrovský přínos předložené práce spočívá kromě jiného v tom, že se jedná o první disertační práci věnovanou africkým lusofonním literaturám v českém prostředí. Práce je psána v češtině, její zaměření a cílová recepce tak do jisté míry podmiňuje výběr informací (nutné více vysvětlovat kontext a souvislosti, které v českém prostředí nejsou běžně známé). Nutno říci, že i v tomto případě autorka práce postupuje systematicky a cílevědomě, vhodně informace filtruje, aby nedocházelo k přílišné zkratkovitosti ani přebujení. Pouze v místě, kde se zmiňuje o recepci afrických lusofonních literatur v českém prostoru (s. 8) bych doporučila uvést, že se jedná o namátkový výčet. V opačném případě bych doporučila uvést ucelenější přehled (informovat též např. o krátkých prózách přeložených pod vedením PhDr. Marie Havlíkové a vydaných v revue *Nový Orient*) nebo odkázat na další prameny.

Autorka práce považuje za vhodnou svou výchozí geopolitickou a kulturní pozici, která jí umožňuje dosáhnout co největší objektivitu, současně se však při práci s prameny snaží „brát v úvahu, na jakých univerzitách dané akademičky a akademici působí, a využívat teoretické práce z afrických lusofonních zemí“ (s. 12). Nutno podotknout a současně vyzdvihnout jako velký klad, že Mgr. Klára Trsková též zasvěceně pracuje s prameny z dalších kulturně-jazykových oblastí, zejména anglofonní. Pokud jde konkrétněji o práci s prameny, autorka práce adekvátně využívá zdroje náležící ke „kánonu“ postkoloniálního myšlení (F. Fanon, E. Said), zapojuje však také do odborného diskurzu myšlenky dalších, v českém prostředí méně známých myslitelů a akademiků (oceňuji zejména přínos myšlení Ndlovu-Gatsheniho, Thiong’o, Tamaleové apod.). K problematice traktované v disertační práci bych možná (alespoň pro srovnání) doporučila navíc publikaci *Kritika černého rozumu* A. Mbembeho, která vyšla v českém překladu.

Teoretické východisko, které si Mgr. Klára Trsková zvolila jako opěrný bod k uchopení studované problematiky, je adekvátní. Oceňuji zejména využití konceptu „*unnarratable*“ („nevypravitelné části narativu“ (definice na s. 19-20), který se zdá být skutečně vhodným nástrojem k proniknutí do problematiky zvnitřněného útlaku. Vzhledem k tomu, že jakékoli zvnitřnění útlaku (stejně jako traumatu) se může v textu projevat specifickým (verbálním či jiným) způsobem, pozornost kladená právě na prvky, které autorka práce nazývá subnaratabilní (*subnarratable*), supranaratabilní (*supranarratable*) a antinaratabilní (*antinarratable*), je nejen z literárního hlediska relevantní. Zajímalo by mě, jak se autorka práce v tomto ohledu staví k možnostem využití psychoanalýzy, zejména

(v daném kontextu) prací S. Freuda, které náleží k základu bádání o traumatických jevech.

Dalším využitým konceptem je dimenze literární postavy (zejména podle J. Phelana), která se může rozvinout do tematické či mimetické funkce (definice s. 20-21). Přestože se na první pohled tento koncept může zdát jako prvek spíše deskriptivní povahy, jeho význam autorka práce vidí v detailnějším uchopení a pochopení literárních postav, které spolu s vypravěčským hlasem náleží do středu zkoumané problematiky.

Analytické případové studie reprezentativních děl poskytují vhodně komponovaný celek dokládající zkoumanou problematiku. Mgr. Klára Trsková se při sledování tématu rasového útlaku neomezuje na díla známých autorů, jako je Mia Couto či José Eduardo Agualusa, byť i sebemenší zmínka o těchto autorech je v českém kontextu průkopnická, zahrnuje též do svého korpusu díla nedávno publikovaná, jako je např. *Ostrov mulatů* (2020) S. Raimunda. Zvolený průřez africkými lusofonními literaturami tak umožňuje nahlédnout hlouběji do zkoumané problematiky coby obecného fenoménu, současně však upozorňuje na historicko-politická a kulturní specifika jednotlivých zemí. Analýzy děl jsou promyšlené a dobře ukotvené v kontextu; jednoznačně dokládají hypotézu předložené práce. Autorka práce postupuje systematicky, v kapitolách zacílených na prózy známých autorů reflektuje stav bádání a vhodně využívá sekundární zdroje, v případě nedávno publikovaných děl vychází především z vlastní čtenářské a odborné zkušenosti. Práce je v celkovém uchopení originálním, ojedinělým počinem nejen v české portugalistice a zaslouží si další pozornost (formou publikace).

Kromě podnětných rozborů a dalších souvislostí oceňuji též překlad literárních úryvků, práci v oblasti filmografie a empirický výzkum. Provázání všech dílčích badatelských oblastí (teoreticko-metodologické pozadí, pečlivá a citlivá analytická práce s literárním materiálem, práce v terénu) ukazuje na kvalitativní posun ve výzkumu afrických literatur v širším měřítku.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Zajímá mě blíže otázka afro-feminismu, která je jedním z klíčových bodů práce. Vzhledem k tomu, že v afrických lusofonních literaturách mužský podíl tvůrčí produkce jednoznačně převažuje nad tvorbou autorek, mohlo by být zajímavé zamyslet se hlouběji nejen nad možnostmi a podobami afro-feminismu v tvorbě, ale též nad jeho recepcí. Vyazuje tvorba studovaných autorek (P. Chiziane[ové], L. Momplé[ové]) v rámci afro-feministického proudu nějaká specifika?

2. Která kritéria jsou pro Vás nosná k zařazení Dulce Marii Cardosoové k africkým literaturám? Lze podle Vás v případě této autorky hovořit o hybridní/dvojí identitě?

3. V současné portugalské literární vědě odborníci hojně upřednostňují označení „literaturas em/de língua portuguesa“ místo staršího „de expressão portuguesa“. Zajímalo by mě, zda se k této otázce vyjadřují odborníci z afrických zemí. Rezonuje nějak v afrických zemích debata, kterou vyvolal koncept „Lusofonie“ (k debatě např. E. Lourenço: *A Nau de Ícaro seguido de Imagem e miragem da Lusofonia*, 1999) ?

V. Závěr

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěl/a*.

28.8.2024

doc. Mgr. Silvie Špánková, Ph.D.